

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ШМЕРЕЦЬКИЙ ЄГОР ЄВГЕНОВИЧ

УДК 159:343.915

ЮРИДИКО-ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗГВАЛТУВАННЯ

19.00.06 – юридична психологія

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник: доктор психологічних наук, доцент
Кудерміна Олена Іванівна,
Національна академія внутрішніх справ,
завідувач кафедри юридичної психології

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор

Марчак Віталій Ярославович,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
професор кафедри юридичної психології

кандидат юридичних наук, доцент

Кощинець Віктор Васильович,
приватний адвокат

Захист відбудеться «27» квітня 2018 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.01 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий: 27 березня 2018 р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

О. С. Бурлака

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблема сексуального насильства і його наслідків існує впродовж всієї історії людства, але предметом наукових досліджень вона стала лише в 70-х роках ХХ ст. (Крукс Р. та Баур К., Роден М. та Абарбанел Г., Старович З., Cahill С., Ireland Р., Murphy В. S., Stevens S. J., McGrath R. A., Wexler Н. К. та ін.). В Україні вона практично не обговорювалася до 90-х років, і лише останнім часом з'явилися перші наукові публікації на цю тему. Від констатації факту існування проблеми насильства українські правники переходять до її серйозного наукового аналізу (Антонюк Н., Голіна В. В., Губанова Е. В., Джужа О. М., Зелінський А. Ф., Корчовий М. М., Косенко С. С., Лукаш А. С., Шепітько В. Ю. та ін.).

Слід констатувати, що насильство над особистістю, особливо – психічне, завжди було малодослідженою сферою в кримінальному праві. Психіка людини ніколи достатньою мірою не захищалась, передусім, через складність такого захисту та визначення причинно-наслідкового зв'язку між діями суб'єкта злочину і психічною травмою, котра може бути більш небезпечною для здоров'я, ніж травма фізична.

В межах юридичної психології агресія, жорстокість та насильство досліджувалися Бартолом К., Гульманом Б. Л., Дроздовим О. Ю., Землянською О. В., Казміренко Л. І., Кошинцем В.В., Крейхі Б., Марчаком В. Я., Медведевим В. С., Склєнем О. І., Тужеляк Н. М., Цільмак О. М. та ін. Обґрунтовано, що сексуальне насильство є одним із найбільш значущих чинників травматичного життєвого досвіду, що призводить до серйозних та довготривалих соціальних і психологічних наслідків.

Сьогодення в Україні характеризується декількома тенденціями, що актуалізують необхідність вивчення сексуального насильства. З одного боку, погіршується криміногенна обстановка, більш частими і деструктивними стають прояви делінквентної поведінки, насильство набуває все більш витончених і жорстоких форм. З іншого боку, з розвитком суспільства, зростає потреба кожної людини в поважанні приватності, особистої свободи і безпеки, що спричиняє більш гостре реагування на злочини проти особистості.

Окрім того, в наш час знімається багато табу, започатковане відкрите обговорення сексуальних тем; розширяються можливості наукового, соціального і культурного обміну з зарубіжними науковцями і практиками (психологами, психоаналітиками, соціальними працівниками), що дозволяє порівнювати ситуації в різних країнах і запозичувати накопичений в цій сфері досвід.

Між тим, системних юридико-психологічних досліджень зґвалтування як найбільш небезпечного злочину проти сексуальної свободи та статевої недоторканості в Україні дотепер не здійснювалося. Такий стан наукової розробки проблеми негативно відбивається на практиці. Важливість зазначених обставин зумовила вибір обрання теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тематика дисертаційного дослідження виконана відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. № 501/2015; Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393 – р; Пріоритетних напрямків наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на 2015-2019 рр., затверджені наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275); Пріоритетних напрямків розвитку правової науки на 2011-2015 рр. (рішення Національної академії правових наук України від 24.09.2010 р. № 14-10). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої Ради Національної академії внутрішніх справ від 30.03.2010 р. (протокол № 5) та уточнено рішенням Вченої Ради Національної академії внутрішніх справ від 25.04.2017 р. (протокол № 11).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є розроблення теоретичних засад і практичних науково обґрунтованих рекомендацій юридико-психологічного змісту, спрямованих на удосконалення практики протидії зґвалтуванням як суспільно небезпечному явищу.

Для досягнення мети передбачалося вирішення таких *задач*:

- висвітлити історичні передумови та юридико-психологічні чинники зґвалтування як суспільно небезпечного і протиправного явища;
- надати психологічну характеристику криміногенних ознак і властивостей зґвалтування;
- визначити психологічну сутність елементів складу злочину у виді зґвалтування;
- охарактеризувати юридико-психологічні особливості особистості та поведінки гвалтівника;
- встановити психологічні детермінанти віктимної поведінки потерпілої особи як передумови вчинення злочину;
- обґрунтувати концептуальні засади та пріоритетні напрями застосування психологічних знань при досудовому розслідуванні зґвалтувань;
- запропонувати рекомендації щодо соціально-превентивних та психологічних заходів протидії зґвалтуванням.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що порушуються при вчиненні зґвалтування.

Предмет дослідження – юридико-психологічна характеристика зґвалтування.

Методи дослідження. В процесі роботи використано комплекс наукових методів: *історико-правовий* – для вивчення історичних витоків зґвалтування та дослідження сучасного стану теоретичної розробленості проблеми в Україні (підрозділ 1.1); *системно-аналітичний* – для встановлення юридико-психологічних чинників зґвалтування як суспільно небезпечного і

протиправного явища (підрозділ 1.1); *структурно-функціональний* – для надання психологічної характеристики криміногенних ознак і властивостей зґвалтування (підрозділ 1.2); *юридико-психологічного моделювання* – для визначення психологічної сутності елементів складу злочину у виді зґвалтування (підрозділ 2.1), а також юридико-психологічних особливостей особистості та поведінки гвалтівника (підрозділ 2.2); *системно-функціональний* – для виокремлення та опису віктимної поведінки потерпілої особи як передумови вчинення злочину (підрозділ 2.3); *структурно-функціонального моделювання* – для узагальнення концептуальних засад застосування психологічних знань при досудовому розслідуванні зґвалтувань (підрозділ 3.1); *системно-логічний* – для розробки рекомендацій щодо організації та забезпечення соціально-превентивних та психологічних заходів протидії зґвалтуванням (підрозділ 3.2). Методи *математичної статистики* застосовувалися для аналізу та узагальнення одержаних емпіричних результатів (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3).

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали щорічних статистичних звітів Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України за період 2008-2015 рр., матеріали 146 архівних кримінальних проваджень за ст. 152 КК України, розглянутих місцевими і районними судами регіонів України за цей же період; дані опитування 150 дільничних офіцерів поліції (стаж роботи на посаді – понад 3 роки), а також вивчення об'єктивних матеріалів та опитування 32 осіб, які відбували покарання за вчинення зґвалтування в Бережанський виправній колонії № 95 Київської обл. (підрозділи 1.2, 2.2, 2.3).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні монографічним дослідженням, в якому надано характеристику зґвалтування з позицій юридичної психології, визначена психологічна природа системи детермінант та механізмів такого протиправного діяння, запропоновано систему профілактичних та психологічних заходів протидії зґвалтуванню.

На основі проведеного дослідження сформульовано низку положень, висновків та рекомендацій, що мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

вперше:

– обґрунтовано, що психічний вплив на жертву слід вважати не менш вагомим засобом подолання опору потерпілої особи, ніж фізичне насильство, оскільки в означених ситуаціях важливий не сам ступінь докладання фізичних зусиль, а переживання загрози зґвалтування як реальної. Це потребує внесення коректив у представлену в теорії кримінального права позицію, згідно з якою насильство завжди пов'язане з подоланням опору потерпілої, тобто воно має місце лише у випадках, коли активний опір не залишає у винного сумнівів відносно її небажання вступати в статевий контакт. При цьому не враховується, що потерпіла може втратити таку здатність через страх, позамежовий

негативний вплив на її емоційно-вольову сферу, розуміння безперспективності опору через нерівні фізичні можливості, тощо;

- надано типологію зґвалтувань за їх об'єктивними ознаками: раптові напади на жінок, неповнолітніх, осіб похилого віку; зґвалтування як ексцес пограбування чи розбійного нападу, коли злочинний умисел виникає в процесі вчинення злочину; зґвалтування, пов'язані зі спільним проведенням часу; зґвалтування, вчинені в результаті короткочасних контактів між чоловіком і жінкою, коли потерпіла сторона розглядає таке знайомство як прелюдію до тривалих відносин; зґвалтування жінок, малолітніх і неповнолітніх дітей, які перебувають із злочинцем у родинних і сімейних стосунках, а також сусідок чи колег по роботі;

- висвітлено особливості допиту потерпілої від зґвалтуванні особи як безконфліктної комунікативної ситуації, обтяженої станом психічної напруженості, що негативно впливає на повноту і достовірність свідчень і потребує врахування при виборі форм спілкування та при формулюванні запитань, особливо інтимного характеру;

- аргументовано доцільність використання поняття «комунікативний контакт» стосовно допиту підозрюваного як такого, що повністю охоплює собою психологічну сутність перцептивної, когнітивної та інтерактивної функцій професійного спілкування в ситуаціях прямого чи опосередкованого протистояння сторін;

- деталізовано сутність психічного стану підозрюваного у вчиненні зґвалтування як гіперзахисної позиції, внаслідок чого він здійснює активні спроби зорієнтуватися в сукупності та важливості наявних викривальних доказів, та критерії правомірності психологічного впливу стосовно допитуваної особи;

удосконалено:

- розуміння класового і вибіркового характеру протидії насильству стосовно жінок в контексті історіогенезу людства;

- періодизацію розвитку кримінально-правових норм про відповідальність за зґвалтування і насильницькі дії сексуального характеру в Україні;

- теоретичний підхід до аналізу статистичних тенденцій стосовно зґвалтування в Україні, зокрема, в частині виявлення негативних обставини в її внутрішній структурі;

- кримінологічну характеристику зґвалтування, кримінально-психологічну характеристику особистості гвалтівника та потерпілої особи;

- типологію даного виду злочину та концепцію щодо закономірностей вчинення групових зґвалтувань;

- уявлення про механізми протиправної поведінки, мотиви та особливості прийняття рішення при вчиненні зґвалтування;

- розуміння витоків активної та пасивної протидії потерпілих процесу розслідування зґвалтувань;

- концептуальні засади сутності, рівнів та основних складових системи протидії зґвалтуванням; сутності та основних напрямів спеціальної і віктимологічної профілактики зґвалтувань; сутності та основних напрямів психологічної допомоги жертвам сексуального насильства;

дістало подальший розвиток:

- характеристика процесу становлення кримінального законодавства та еволюції кримінальних норм стосовно зґвалтування в Україні від часів Руської Правди і дотепер;

- висвітлення основних теоретичних підходів щодо природи сексуального насильства;

- обґрунтування природи та ступеня латентності зґвалтування;

- пояснення взаємозв'язку між вчиненням зґвалтувань та психічними аномаліями;

- розуміння динамічності та індивідуальності вікових меж, у яких може визначатися стан безпорадності потерпілої особи;

- трактування особливостей впливу злочинної групи на протиправну поведінку її учасників;

- юридико-психологічна характеристика різновидів віктимності, окремих груп віктимних осіб та детермінант відмінностей психологічних проблем, що виникають у потерпілих;

- перелік чинників, що перешкоджають встановленню комунікативного контакту в процесі допиту підозрюваного і потерпілого;

- концептуальні засади здійснення профілактики зґвалтувань кримінальною поліцією у справах дітей (ювенальною поліцією).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації положення, висновки і рекомендації можуть бути використані:

- *у освітньому процесі* – при підготовці лекцій, навчально-методичних матеріалів, тестових завдань із навчальних дисциплін «Юридична психологія», «Актуальні проблеми кримінальної психології» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 04 квітня 2017 р.);

- *у практичній діяльності* – в процесі здійснення нагляду органами прокуратури за додержанням законності при провадженні досудового розслідування (акт впровадження прокуратури м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 28 вересня 2012 р.); при вирішенні низки проблем розкриття та розслідування зґвалтувань (акт впровадження Головного управління Національної поліції в Київській області від 24 лютого 2017 р.);

- *у процес психологічного супроводу професійної діяльності* – під час проведення занять в системі професійно-психологічної підготовки та здійснення заходів психологічного супроводження працівників слідчих підрозділів (акт впровадження Криворізького міського управління ГУ МВС України в Дніпропетровській області від 25 вересня 2012 р.)

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження обговорені на засіданнях кафедри юридичної психології

Національної академії внутрішніх справ. Основні положення роботи, її висновки та рекомендації оприлюднено на п'яти наукових конференціях, а саме: «Теорія та практика юридичної освіти» (Київ, 20 квітня 2012 р.); «Психологічні технології в діяльності правоохоронних органів» (Донецьк, 27 квітня 2012 р.); «Актуальні проблеми юридичної психології» (Київ, 25 квітня 2014 р.); «Теорія та практика протидії злочинності в сучасних умовах» (Львів, 31 жовтня 2014 р.); «Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи» (Київ, 24 квітня 2015 р.).

Публікації. Основні результати дослідження з теми дисертації висвітлено у 11 наукових публікаціях, серед яких п'ять наукових статей – у збірниках, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук; одна стаття – в зарубіжному науковому виданні, а також п'ять тез – у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (213 найменувань на 20 сторінках) і трьох додатків на 9 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 213 сторінок, з них обсяг основного тексту – 178 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, надано відомості щодо їх упровадження та апробації, а також щодо кількості публікацій, у яких відображено основні положення дисертаційної роботи.

Розділ 1 «Зґвалтування як предмет дослідження юридичної психології» складається з двох підрозділів, у яких висвітлені історичні передумови та юридико-психологічні чинники зґвалтування, надана психологічна характеристика криміногенних ознак і властивостей зґвалтування.

У *підрозділі 1.1 «Історичні передумови та юридико-психологічні чинники зґвалтування як суспільно небезпечного і протиправного явища»* представлені узагальнення стосовно історіографії та феноменології зґвалтування.

Відзначено, що ставлення до жертв зґвалтування і покарання насильників із давніх часів було неоднозначним і мало, як правило, класовий і вибірковий характер, а при визначенні тяжкості вчиненого злочину великого значення надавалося соціальному положенню жертви. Розповсюдженою була практика захисту не самої жертви, а честі її сім'ї, оскільки насильницьке безчестя вважалося ганьбою для всієї родини. Охоронна функція звичаїв і законодавства у Стародавньому світі і Середньовіччі виражалася як у відповідальності за зґвалтування, так і в правилах належної і обережної поведінки жінок.

Кримінальна відповідальність за зґвалтування представлена вже в перших пам'ятниках права Київської Русі, зокрема, в Руській Правді. Її станова

спрямованість проявлялася в диференціації покарання залежно від соціального стану потерпілої. Згідно з Артикулом воїнським Петра I, кримінальна справа порушувалися за наявності свідчень, що потерпіла кричала про допомогу, а покарання полягало у смертній карі чи позиттєвих каторжних роботах. Відповідальність за зґвалтування передбачалася й іншими кримінально-правовими актами Російської Імперії.

Еволюція кримінальних норм стосовно зґвалтування відбувалася за декількома напрямками: 1) сформульоване і конкретизоване саме поняття «зґвалтування»; 2) зі зміною соціально-правового статусу жінки в суспільстві було розширене коло суб'єктів і жертв даного злочину; 3) відбулася диференціація відповідальності злочинців залежно від фізичного (віку) і психічного (безпорадність та ін.) стану жертви злочину, характеру насильства, тяжкості наслідків та інших обставин; 4) законодавець неодноразово здійснював спроби підсилити кримінальну відповідальність за зґвалтування.

В історичному розвитку кримінально-правових норм про відповідальність за зґвалтування і насильницькі дії сексуального характеру в Україні слід виділяти декілька етапів: 1) початок ХХ ст. – 1917 р. – становлення і розвиток відбувалося шляхом утворення юридичних норм про відповідальність за означені діяння і розширення кола об'єктів кримінально-правової охорони; 2) 1917-1991 рр. – створення теоретичної і правової бази щодо регламентування відповідальності за злочини проти статевої недоторканості і статевої свободи особи, на якій ґрунтується сучасна наука кримінального права; 3) від 1992 р. і дотепер – законодавство в незалежній Україні, в якому право особи на статеву недоторканість і статеву свободу захищено безвідносно до її статевої приналежності і сексуальної орієнтації.

Спроби науковців пояснити природу сексуального насильства і зґвалтування, зокрема, в середині 70-х років ХХ ст. оформилися як три основних теоретичних підходи: феміністська теорія, теорія соціального наущіння і еволюційна теорія.

У підрозділі 1.2 «Психологічна характеристика криміногенних ознак і властивостей зґвалтування» обґрунтовано, що незважаючи на сприятливі статистичні тенденції стосовно даного виду злочину в Україні, при якісному аналізі можна виділити негативні обставини в його внутрішній структурі, зокрема, зростає питома вага злочинів із кваліфікованими і особливо кваліфікованими складами; окрім того, статистичні дані не відображають реальної картини розповсюдженості зґвалтувань через високий рівень латентності, характерний як для України, так і для багатьох країн світу.

Результати проведеного узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та опитування працівників поліції засвідчують, що вчинення зґвалтування зумовлюється як особливостями криміногенної ситуації (61,3 %), так і індивідуально-психологічними особливостями злочинця (64,0 %). Зокрема, для таких злочинів очевидна чітко виражена сезонність, найбільш криміногенними є вечірній (50,0 %) і нічний (42,5 %) час п'ятниці (30,8 %) та неділі (18,6 %), найбільш типові місця їх вчинення – квартира (будинки) та

територія поблизу кафе, барів, ресторанів та місць масового відпочинку. В переважній більшості злочинцями були чоловіки (97,2 %) молодого віку (до 25 років – 53,6 %), які мали середню (39,9 %) або незакінчену середню освіту (34,4 %), безробітні (28,9 %) чи зайняті низькокваліфікованою працею, за місцем роботи та за місцем проживання вони характеризувалися негативно. Згвалтування раніше несудимими особами вчинюється частіше, ніж раніше засудженими (70,6 %).

Встановлено, що закономірними для групових згвалтувань є: наявність двох типових вікових груп (14–21 роки, від 30 років і старші); чим молодші злочинці, тим більш типовим для них є груповий спосіб вчинення злочинів; умисел на вчинення групового злочину виникає, частіше, в процесі спільного проведення дозвілля знайомими; злочинні групи гвалтівників існують нетривалий час, а якщо вони стабільні, то представлені особами, які вчинюють різні за спрямованістю насильницькі і корисливо-насильницькі злочини.

Має місце досить чіткий поділ згвалтувань на ситуативні та сплановані: в першому випадку злочин вчинюється в процесі чи під впливом специфічно організованого дозвілля або внаслідок віктимогенності обстановки, в другому – наявний завчасно обдуманий умисел. В усіх випадках констатоване застосування психічного насильства стосовно потерпілого, в більшості з них – і фізичне насильство.

Розділ 2 «Психологічна природа системи детермінант та механізмів вчинення згвалтування» складається з трьох підрозділів, у яких визначена психологічна сутність згвалтування, охарактеризовані юридико-психологічні особливості особистості гвалтівника та віктимної поведінки потерпілої особи.

У підрозділі 2.1 *«Психологічна сутність елементів складу злочину у виді згвалтування»* аргументовано, що поняття «статева свобода» в контексті розділу IV КК України є надлишковим, оскільки всі його статті присвячені посяганням і на статеву свободу, і на статеву недоторканість. В той же час, неприпустимість статевого зносин всупереч волі особи, право кожного не піддаватися сексуальному насильству, право на захищеність від сексуальних посягань – універсальне право кожної людини незалежно від її віку і статі, тобто її право на статеву недоторканість.

Погроза застосування фізичного насильства – лише один із можливих проявів насильства, тому й вказівка на «фізичне» в ст. 152 КК України є зайвою. Її більш коректно сформулювати як «... статеві зносини з застосуванням насильства, погрози його застосування до потерпілої чи інших осіб...». Що стосується необхідності деталізації змісту такої погрози, то це не є необхідним: життєві ситуації взаємодії між злочинцем і потенційною жертвою надто різноманітні, аби вкладатися в жорстко формалізовану схему. Окрім того, така деталізація значно ускладнить практику застосування ст. 152 КК України.

Обґрунтовано також недоцільність нормативно-правової деталізації вікових меж, що автоматично обумовлюють стан безпорадності потерпілої особи. Реаліями сьогодення є все більш раннє прилучення підлітків до статевого життя. Відповідно, й здатність особи усвідомлювати характер

вчинюваних із нею дій в кожному конкретному випадку настає суто індивідуальним чином, причому наявність попереднього сексуального досвіду у малолітньої потерпілої не виключає, що вона перебувала в безпорадному стані, і навпаки – малолітня потерпіла може достатньою мірою розуміти сутність вчинюваних із нею дій, не маючи відповідного попереднього досвіду. Це актуалізує необхідність призначення судово-психологічної експертизи у кримінальних провадженнях цієї категорії.

Висловлені аргументи стосовно того, що кваліфікація за ч. 3 ст. 152 КК України повинна мати місце у всіх випадках, коли злочин вчинено групою, безвідносно до того, чи були всі її учасники суб'єктами злочину. Криміногенний потенціал ситуації значною мірою визначається саме наявністю співучасників, а той факт, що вони не досягли віку настання кримінальної відповідальності чи є психічно неповноцінними, навряд чи усвідомлюється учасниками. З іншого боку, інтенсивність психотравматичних переживань жертви групового зґвалтування залежить саме від групового характеру злочину, а не від того, досягли гвалтівники мінімального віку настання кримінальної відповідальності або чи є вони осудними.

У підрозділі 2.2 *«Юридіко-психологічні особливості особистості та поведінки гвалтівника»* доведено, що за психологічними домінантами в профілі особистості гвалтівники представлені наступними типами: «самоствердження» – прагнення до домінування, знижена чутливість в міжособистісних контактах, низький інтелектуальний контроль власної поведінки, імпульсивність, порушення соціальної адаптації; «збудливий» – експлозивність, гнівливість, конфліктність, афективна нестриманість, ворожість стосовно оточуючого світу, соціальна дезадаптація, схильність до адиктивності; «відторгнутий» – найчастіше інтелектуально, психічно та фізично неповноцінні особи, що заважає їм встановлювати нормальні сексуальні стосунки з жінками; «конформний» – відрізняється «аморфним» характером, некритичністю і безініціативністю, шаблонністю і банальністю мислення, надмірною піддатністю впливам безпосереднього оточення; «регресний» – представлений особами, які уникають складних стосунків із дорослими жінками, повертаючись до комфортного емоційного стану минулого через насильство над дітьми.

Основою зґвалтування є блокування задоволення фізіологічних потреб і потреб у безпеці, а також можливостей самоствердження та самореалізації, які визначають формування певного психологічного типу особистості, в тому числі й патопсихологічні її особливості. Відповідно, поведінка детермінується особистістю в цілому і залежать від ситуації настільки, наскільки це зумовлено характерними для неї варіантами реагування. Так, компенсаторні мотиви у гвалтівників проявляються у випадках, коли суб'єкт злочину тривалий час перебуває у стані фрустрації: зґвалтування фізично слабких осіб (дітей, жінок похилого віку) дозволяють злочинцеві відчувати себе сильним та певним чином нейтралізує психотравмуючі переживання. Мотиви самоствердження виникають внаслідок прагнення отримати чи підтримувати свій статус на

соціально-психологічному (особистісно значимого оточення, референтної групи) та індивідуально-психологічному (самооцінка, самоповага) рівнях. При цьому мотив призводить до злочину, а не до якогось іншого варіанту задоволення потреби, якщо визначається антисуспільна мета та обираються антисуспільні засоби її досягнення.

У підрозділі 2.3 «Віктимна поведінка потерпілої особи як передумова вчинення злочину» надана психолого-кримінологічна характеристика потерпілих від зґвалтування: це переважно жінки у віці 18–25-років (22,6 %), працюючі (44,6 %), фізично і психічно здорові (67,2 %). Потерпіла і злочинці, як правило, проживали в тому ж районі, де було вчинене зґвалтування (62,5 %). Приблизно половина з них росли в маргінальних сім'ях, в обстановці сварок і скандалів, з батьками-алкоголіками. За місцем проживання і навчання потерпілі характеризувалися загалом позитивно. 31,6 % потерпілих, за виключенням малолітніх, перед вчиненням проти них злочинів перебували в стані алкогольного сп'яніння.

Залежно від способів опору злочинцю потерпілих слід поділяти на тих, хто: а) чинив фізичний супротив, кликав на допомогу, намагався втекти; б) пробував упросити, умовити нападників; в) не чинив опору, перебуваючи в стані фрустрації або внаслідок безпорадності.

Виділено два основних різновиди віктимності. Перший обумовлюється незахищеністю особи державою, суспільством і соціальним оточенням від злочинних посягань, в тому числі сексуальних, другий детермінується суб'єктивною передумовленістю стати жертвою, що полягає в зниженні здатності протистояти злочинцю. Перший практично не залежить від потерпілого, другий включає в себе: індивідуально-психологічні і соціально-психологічні «дефекти» особи, що призводять до її віктимності; біо-фізіологічні властивості (стать та вік, особливо малолітній і старечий); психопатологічні особливості, спричинені вадами психіки.

Окрему групу віктимних осіб складають підлітки і жінки, яким притаманні вади інтелектуального розвитку, педагогічна і соціальна занедбаність. При загалом високій сексуальній напруженості їм притаманна несформованість уявлень про сутність стосунків між чоловіком і жінкою, конкретність і примітивність суджень, порушення критики, слабкі прогностичні здібності.

Багатоманітність ситуацій сексуального насильства породжує й відмінність психологічних проблем у потерпілих. Реакції потерпілих на різні види насильства відмінні залежно від самої ситуації та поведінки під час нападу і від довготривалих проблем та звертання до професійної допомоги. Як реакція на злочинне діяння виникають почуття самотності, відчуженості і спустошення, відсутності майбутнього і життєвої перспективи, втрати інтересу до життя, невпевненості в собі та недовіри до інших людей.

Розділ 3 «Психолого-правові чинники протидії зґвалтуванням» складається з двох підрозділів, присвячених висвітленню можливостей прикладної психології в контексті протидії зґвалтуванням.

У підрозділі 3.1 «Застосування психологічних знань при досудовому розслідуванні зґвалтувань» обґрунтовано, що використання поняття «психологічний контакт» стосовно допиту у ситуаціях професійного спілкування в межах розслідування злочинів є некоректним. Психологічний контакт завжди має двосторонній характер; його встановлення і підтримання залежить від обох сторін, але ініціатива керуючого впливу належить лише одній; він становить собою динамічний процес, учасники якого, сприймаючи один одного, обмінюючись інформацією і здійснюючи психологічний вплив, постійно коректують свою поведінку; процес узгодження відносин контактуючих відбувається поступово та поетапно. Більш доречним для позначення особливостей професійної взаємодії є поняття «комунікативний контакт», яке повністю охоплює собою психологічну сутність перцептивної, когнітивної та інтерактивної функцій професійного спілкування в ситуаціях прямого чи опосередкованого протистояння сторін.

Встановлення комунікативного контакту з потерпілою – насамперед, уникнення всього того, що здатне йому перешкоджати. Складність такого психологічного завдання визначається наявністю негативних установок як слідчого, так і іншої сторони, оскільки потерпіла психологічно не готова до проведення процесуальних дій та перебуває в стресовому стані. Особливо складно з'ясувати поведінку потерпілої особи, яка містила в собі ознаки віктимності. У таких випадках до психотравмуючих чинників злочинного діяння додається ще й її небажання повідомляти компрометуючу інформацію, що призводить до викривленого відтворення обставин.

У загалом безконфліктній ситуації спілкування в процесі допиту потерпілої слід враховувати, що інтенсивні негативні емоційні стани призводять до гіперболізації емоціогенних переживань та їх генералізації, тому при наступній реконструкції ймовірно виникнення явища дифузного узагальнення. Таке узагальнення при вчиненні зґвалтувань групою може бути подолане за рахунок диференціації учасників за ступенем їх активності.

Психологічний стан підозрюваного може бути визначений як гіперзахисна позиція, внаслідок чого він здійснює активні спроби протидіяти слідству. Незважаючи на конфліктний характер спілкування, слідчий повинен прагнути до збереження комунікативного контакту, аби не завести ситуацію в «глухий кут» та забезпечити умови для здійснення психологічного впливу. Основним критерієм правомірності психологічного впливу слід вважати свободу допитуваної особи в виборі лінії своєї поведінки, тобто він повинен стосуватися не змісту показань, а психічного стану та мотиваційної сфери винного.

У підрозділі 3.2 «Соціально-превентивні та психологічні заходи протидії зґвалтуванням» зазначається, що система протидії зґвалтуванням повинна будуватися порівнево і полягати, насамперед, у профілактиці загально-соціальної, що передбачає вирішення базових проблем суспільного життя. Друга ланка системи представлена первинною індивідуальною профілактикою, що передбачає переорієнтування з вторинної профілактики на раннє виявлення

осіб, схильних до насильства, та здійснення відповідної корекційної роботи з ними. Третьою складовою профілактики є просвітницька робота серед населення, особливо – стосовно осіб із високим рівнем віктимності, та ресоціалізація жертв злочинів.

Загалом система спеціальних засобів попередження зґвалтувань представлена наступними складовими: 1) застосування кримінально-правових норм «подвійної превенції» для своєчасного реагування на погрози вчинення злочину, готування до вчинення злочинів, втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність тощо; 2) боротьба з пияцтвом та наркоманією, оскільки ці негативні явища є своєрідним каталізатором агресивних злочинів, посилюють їхню жорстокість і безмотивність; 3) своєчасне реагування на правопорушення, що вчиняються на ґрунті сімейних та інших побутових конфліктів; 4) підвищення ефективності діагностики психічних аномалій і акцентуацій у неповнолітніх і молоді з девіантною поведінкою й тих, хто перебуває на профілактичному обліку органів Національної поліції України; активізація роботи центрів медико-соціальної реабілітації.

Одним із першочергових завдань щодо удосконалення превентивної функції правоохоронних органів при профілактиці зґвалтувань є забезпечення охорони громадського порядку, де основну увагу слід зосередити на: систематичному узагальненні й аналізі даних про кримінологічну обстановку в громадських місцях; встановленні і контролі найбільш криміногенних об'єктів, вивченні осіб, які проводять час на таких об'єктах, визначенні серед них раніше засуджених за насильницькі злочини, тривалий час непрацюючих та осіб, які зловживають спиртними напоями; аналізі розстановки сил і засобів, налагодженні взаємодії з громадськістю.

Віктимологічна профілактика зґвалтувань повинна здійснюватися, насамперед, соціальними працівниками, педагогами та психологами за наступними напрямками: виявлення жертв зґвалтування та осіб, які належать до «групи ризику», навчання волонтерів роботі з ними; виявлення соціально неблагополучних сімей, в яких виховуються діти «критичного віку», та надання батькам психолого-педагогічної допомоги; психопрофілактична та психокорекційна робота з формування антивіктимної поведінки у потенційних жертв.

В психологічному сенсі протидія сексуальному насильству представлена трьома основними напрямками: 1) формування суспільної думки, зокрема, за допомогою ЗМІ, у контексті нетерпимості до будь-яких проявів насильства та ворожості у взаєминах, орієнтація громадських організацій та населення на виявлення осередків конфлікту в сім'ї та побуті; 2) консультативна робота з членами родини та найближчим оточенням потерпілих і представників «групи ризику»; 3) психологічна допомога жертвам сексуального насильства.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації на основі дослідження комплексу питань, що визначають психолого-правову сутність зґвалтування, сформульовано наукові положення та отримано результати, спрямовані на вирішення важливого наукового завдання – розроблення теоретичних засад і практичних науково обґрунтованих рекомендацій юридико-психологічного змісту, спрямованих на удосконалення практики протидії зґвалтуванням як суспільно небезпечному явищу.

В дисертаційній роботі надана характеристика зґвалтування з позицій юридичної психології, визначена психологічна природа системи детермінант та механізмів такого протиправного діяння, запропонована система профілактичних та психологічних заходів протидії сексуальному насильству.

На підставі проведеної роботи можна зробити такі висновки.

1. Насильство, в тому числі й сексуальне, має таку ж давню історію, як і процес філогенезу загалом, оскільки воно було широко розповсюдженим, припустимим і легалізованим впродовж всього розвитку людства. Але як наукова проблема насильство почало досліджуватися порівняно недавно. Частково це пояснюється тим, що внаслідок чинності соціальних норм, табу, стигм та інтимного характеру відносин між чоловіком і жінкою факти такого насильства не оприлюднюються, і статистика щодо них занижена чи взагалі відсутня.

В історичному розвитку кримінально-правових норм про відповідальність за зґвалтування і насильницькі дії сексуального характеру в Україні слід виділяти декілька етапів: 1) початок ХХ ст. – 1917 р. – становлення і розвиток відбувалося шляхом утворення юридичних норм про відповідальність за означені діяння і розширення кола об'єктів кримінально-правової охорони; 2) 1917-1991 рр. – створення теоретичної і правової бази щодо регламентування відповідальності за злочини проти статевої недоторканості і статевої свободи особи, на якій ґрунтується сучасна наука кримінального права; 3) від 1992 р. і дотепер – законодавство в незалежній Україні, в якому право особи на статеву недоторканість і статеву свободу захищене безвідносно до її статевої приналежності і сексуальної орієнтації.

2. Можна виділити наступні найбільш типові групи зґвалтувань за їх об'єктивними ознаками: раптові напади на жінок, неповнолітніх, осіб похилого віку; зґвалтування як ексцес пограбування чи розбійного нападу, коли злочинний умисел виникає в процесі вчинення злочину; зґвалтування, пов'язані зі спільним проведенням часу; зґвалтування, вчинені в результаті короточасних контактів між чоловіком і жінкою, коли потерпіла сторона розглядає таке знайомство як прелюдію до тривалих відносин; зґвалтування жінок, малолітніх і неповнолітніх дітей, які перебувають із злочинцем у родинних і сімейних стосунках, а також сусідок чи колег по роботі.

3. Застосування фізичного насильства є засобом подолання опору потерпілої особи. З цією ж метою може бути застосований і суто психічний вплив на жертву, оскільки в означених ситуаціях важливий не сам ступінь

докладання фізичних зусиль, а переживання загрози зґвалтування як реальної. Це дозволяє нам не погоджуватися з представленою в теорії кримінального права позицією, що насильство завжди пов'язане з подоланням опору потерпілої, тобто воно має місце лише у випадках, коли активний опір не залишає у винного сумнівів відносно її небажання вступати в статевий контакт. При цьому не враховується, що потерпіла може втратити таку здатність через страх, поза межовий негативний вплив на її емоційно-вольову сферу, розуміння безперспективності опору через нерівні фізичні можливості, сукупно – внаслідок психічного впливу.

4. Зґвалтування, навіть у випадках спонтанного його вчинення, завжди детермінується особливостями формування особистості та завершується прийняттям нею конкретного рішення про вибір певного варіанту поведінки залежно від внутрішніх (психічних чи патопсихологічних) процесів та зовнішніх обставин (сприятливих чи несприятливих). Можна виділити наступні кримінально-психологічні типи гвалтівників за характером взаємодії зовнішніх і внутрішніх умов: особи з слабкою антисуспільною спрямованістю – найчастіше вчиняють злочин у групі за наявності провокуючих чинників; особи з відносно стійкою антисуспільною спрямованістю – вчиняють злочин у нейтральній чи сприятливій ситуації; особи з вираженою антисуспільною спрямованістю – ситуація не відіграє суттєвої ролі в механізмі злочинної поведінки, вона може бути сприятливою, нейтральною або, навіть, перешкоджаючою.

5. У площині віктимності можна виділити наступні типові ситуації вчинення зґвалтувань: 1) ситуації, в яких поведінка потерпілих мала провокуючий характер, що проявилось в установленні контакту з незнайомими чи малознайомими людьми, відвідуванні їх житла чи усамітненні з ними в безлюдних місцях, спільному вживанні спиртних напоїв, демонстрації прихильного ставлення до можливого сексуального зближення; 2) ситуації, в яких поведінка потерпілих об'єктивно створює можливість вчинення зґвалтування; 3) ситуації, в яких поведінка потерпілих була позитивною чи нейтральною.

6. Допит потерпілої від зґвалтуванні особи в переважній більшості випадків становить собою безконфліктну комунікативну ситуацію, оскільки вона зацікавлена у співпраці з правоохоронними органами. Але небезпека, що їх загрожувала, спричинила виникнення стану психічної напруженості, відповідно, негативно впливає на повноту і достовірність свідчень. Актуалізація в свідомості потерпілої обставин вчиненого злочину, значною мірою загострює її й без того сильні переживання, робить її психіку ще більш вразливою. Це необхідно враховувати при виборі форм спілкування, при формулюванні запитань, особливо інтимного характеру.

Допит підозрюваного апріорі належить до конфліктних ситуацій, тому вибір тактики спілкування потребує обов'язкового з'ясування низки обставин та застосування відповідних методів психологічного впливу. Особливо важливою є деталізація інформації щодо способу вчинення злочину –

сукупності взаємопов'язаних і узгоджених дій, використаних при цьому засобів його здійснення і втаємничення, в якій закономірно відображаються особистісні якості злочинця та умови об'єктивної обстановки.

7. При наданні психологічної допомоги жертві сексуального насильства слід враховувати, що специфіка психологічних наслідків травмуючої події полягає не лише в тому, що відбулася негативна подія екстремальної інтенсивності. Втрата людиною контролю над тим, що відбувається, порушення особистісних меж, тим більше в найбільш інтимній сфері, як це має місце у випадку сексуального насильства, – завжди сприймається дуже хворобливо. Додаткова проблема полягає в певній «вторинній» реакції – людина не просто переживає, що з нею відбулася екстремальна негативна подія, але їй обов'язково потрібно зрозуміти, чому таке могло трапитися.

Психологічна допомога жертвам сексуального насильства повинна надаватися за наступними напрямками: 1) підтримання самооцінки – взаємодія з психологом повинна утверджувати потерпілого в думці, що його, як і раніше, цінуються і поважають; 2) інформаційна підтримка – інформування про можливі альтернативи, поради в прийнятті рішень і спрямуванні дій; 3) мотиваційна підтримка – підсилення позитивних спонукань; 4) інструментальна підтримка – надання можливої допомоги; 5) емоційна підтримка – встановлення та підтримання психологічного контакту при зверненні до правоохоронних органів та проведенні медичного обстеження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Шмерецький Є. Є. Кримінально-психологічна типологія суб'єкта зґвалтування. *Юридична психологія*. 2015. № 1. С. 207–214.
2. Шмерецький Є. Є. Психологічні особливості допиту потерпілих від зґвалтувань. *Юридична психологія*. 2016. № 2. С. 118–126.
3. Шмерецький Є. Є. Психологічні особливості допиту потерпілої від зґвалтування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. №6. С. 197–201.
4. Шмерецький Є. Є. Соціально-превентивні та психологічні заходи протидії зґвалтуванням. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №3. С. 112–116.
5. Шмерецький Є. Є. Історичні передумови формування відповідальності за сексуальне насильство. *Юридична психологія*. 2017. № 2. С. 196–204.

Стаття у зарубіжному науковому фаховому виданні

1. Шмерецкий Е. Е. Психологические особенности допроса подозреваемого в изнасиловании. *Научно-методический журнал «Право и Политика»*. 2016. № 3. С. 77–82.

Праці апробаційного характеру

1. Шмерецький Є. Є. Методи та прийоми психологічного впливу як складова частина професійно-психологічної підготовки майбутнього слідчого.

Теорія та практика юридичної освіти: матеріали I всеукраїн. наук.-практ. конф. (Київ, 20 квіт. 2012 року). Київ: Видавництво Європейського університету, 2012. С. 208–211.

2. Шмерецький Є. Є. Психологічні засади ефективності застосування слідчим методів психологічного впливу. *Психологічні технології в діяльності правоохоронних органів*: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (Донецьк, 27 квіт. 2012 року). Донецьк: Донецк. юрид. інст. внутр. справ МВС України, 2012. С. 216–218.

3. Шмерецький Є. Є. Проблема інтуїції в діяльності слідчого. *Актуальні проблеми юридичної психології*: тези допов. III міжнар. конф. (Київ, 25 квіт. 2014 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 158–160.

4. Шмерецький Є. Є. Психологічні засади дослідження інтуїції слідчого. *Теорія та практика протидії злочинності в сучасних умовах*: тези допов. та повід. учасн. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 31 жовт. 2014 року). Львів: Львів. держ. універ. внутр. справ, 2014. С. 348–352.

5. Шмерецький Є. Є. Кримінологічна типологія суб'єкта. *Юридична психологія в Україні: здобутки та перспективи*: матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24 квіт. 2015 року). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 195–197.

АНОТАЦІЯ

Шмерецький Є. Є. Юридико-психологічна характеристика зґвалтування. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 19.00.06 – юридична психологія. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018.

В роботі доведено, що в історичному розвитку кримінально-правових норм про відповідальність за зґвалтування і насильницькі дії сексуального характеру в Україні слід виділяти три етапи.

Визначені типові групи зґвалтувань за їх об'єктивними ознаками та надана характеристика кримінально-психологічних типів гвалтівників за характером взаємодії зовнішніх і внутрішніх умов. У площині віктимності визначені типові ситуації вчинення зґвалтувань.

Психологічна допомога жертвам сексуального насильства повинна надаватися за наступними напрямками: підтримання самооцінки; інформаційна підтримка; мотиваційна підтримка; інструментальна підтримка; емоційна підтримка.

Ключові слова: зґвалтування, насильницькі дії, кримінально-психологічна типи гвалтівників, типові ситуації вчинення зґвалтувань, психологічна допомога жертвам сексуального насильства.

АННОТАЦИЯ

Шмерецкий Е. Е. Юрико-психологическая характеристика изнасилования. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 19.00.06 – юридическая психология. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2018.

В работе аргументировано, что в историческом развитии криминально-правовых норм относительно ответственности за изнасилование и насильственные действия сексуального характера в Украине следует выделять три этапа.

В результате проведенного исследования обоснованы типовые группы изнасилований в зависимости от их объективных особенностей и представлена характеристика криминально-психологических типов насильников в зависимости от взаимодействия внешних и внутренних условий. В контексте виктимности определены типовые ситуации совершения изнасилований.

Психологическая помощь жертвам сексуального насилия должна оказываться по следующим направлениям: поддержка самооценки, информационная поддержка, мотивационная поддержка, инструментальная поддержка, эмоциональная поддержка.

Ключевые слова: изнасилование, насильственные действия, криминально-психологические типы насильников, типичные ситуации совершения изнасилований, психологическая помощь жертвам сексуального насилия.

ANNOTATION

Shmeretsky Egor. Legal-psychological description of raping. – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of candidate of legal sciences, speciality 19.00.06 – legal psychology. National academy of internal affairs, Kyiv, 2018.

The problem of sexual violence and his consequences exists during all history of humanity, but she became the article of scientific researches only in 70th of XX. Partly it is explained by that as a result of action of social norms, taboos, stigme and intimate character of relations between a man and woman facts of such violence not made public, and statistics in relation to them is understated or in general is absent.

The work proved that in historical development of criminal-legal norms about responsibility for raping and violent actions of sexual character in Ukraine it follows to distinguish a few stages three steps should be distinguished. It is advisable to distinguish the next most typical groups of raping on their objective signs: sudden assaults on women minor, persons years old; raping as excess of robbery or robbery attack, when criminal intention arises up in the process of commission of crime; raping related to the general pastime; raping perfect as a result of brief contacts between a man and woman, when a suffering side examines such acquaintance as prelude to the protracted relations; raping of women, very young and minor children that are with a criminal in family and domestic relations, and also neighbours or colleagues, is on work. Application of physical violence is the means of overcoming

of resistance of suffering person. With the same aim can be applied and especially psychical influence on a victim, as a not degree of announcing of physical efforts, but experiencing of threat of raping as real, is important in the marked situations. It allows to us to disagree with presented in the theory of criminal right by position, that violence is always related to overcoming of resistance of victim, id est it takes place only in the cases when pure resistance does not abandon in guilty doubts in relation to her unwillingness to enter into a sexual contact. Not taken into account thus, that a victim can lose such ability from fear, intensive negative influence on her emotionally-volitional sphere, understanding of absence of any prospect of resistance through unequal physical possibilities, in common – as a result of psychical influence. Raping, even in the cases of his spontaneous feasant, is always determined by the features of forming of personality and completed by an acceptance by her concrete decision about the choice of certain variant of behavior depending on internal (psychical or psycho-psychological) processes and external circumstances (favourable or unfavorable).

It is possible to distinguish the next criminally-psychological types of rapists by the nature of co-operation of external and internal terms: persons with a weak antipublic orientation – mostly commit crime in a group at presence of procacciariss; persons from relatively by a proof antipublic orientation – commit crime in a neutral or favourable situation; persons with the expressed antipublic orientation – a situation does not play a substantial role the mechanism of criminal behaviour, she can be favourable, neutral or, even, impedimental.

In plane victim it is possible to distinguish the next typical situations of feasant of raping: 1) situations in that behavior of victims had provoking character, that showed up in setting of contact with unknown or unfamiliar people, visit of their accommodation or solitude with them in uninhabited places, general use of alcoholic drinks, demonstrations of favourable attitude toward possible sexual rapprochement; 2) situations in that behavior of victims creates possibility of feasant of raping objectively; 3) situations in that behavior of victims was positive or neutral.

Interrogation of victim from raping of person in swingeing majority of cases presents by a soba the solved by mutual agreement communicative situation, as she is interested in a collaboration with law enforcement authorities. Interrogation suspected a priori it belong to the conflict situations, that is why the choice of tactics of communication needs the obligatory finding out of row of circumstances and application of corresponding methods of psychological influence.

A psychological help to the victims of sexual violence must be given after next directions: 1) maintenance of self-appraisal – co-operating with a psychologist must assert a victim in a mind, that him, as well as before, valued and respect; 2) informative support is informing of possible alternatives, advices in making decision and aspiration of actions; 3) motivational support is strengthening of positive motives; 4) instrumental support is a grant of possible help; 5) emotional support is establishment and maintenance of psychological contact at an address to law enforcement authorities and realization of medical inspection.

Keywords: raping, violent actions, criminally-psychological types of rapists, typical situations of rape, psychological help to the victims of sexual violence.